

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Sīksamteņu – *Coenonympha* ģints noteicējs

Autors: Uģis Piterāns

**Latvijas Dabas fonds
2012**

Šis "Sīksamteņu – *Coenonympha* ģints noteicējs" ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par noteicēja saturu atbild Latvijas Dabas fonds.

Samteņi pieder pie raibeņu (*Nymphalidae*) dzimtas, samteņu (*Satyrinae*) apakšdzimtas un Latvijā ir sastopamas 20 samteņu sugas. Atbilstoši nosaukumam, sīksamteņi ir izmēros mazākie no Latvijā sastopamajiem samteņiem, kas uzreiz tos palīdz atpazīt starp citām samteņu sugām. Šajā noteicējā tiks apskatīta *Coenonympha* ģints, kurā Latvijā ir sastopamas piecas diezgan līdzīgas, bet tajā pašā laikā diezgan viegli atpazīstamas sugas.

Līdzīgi kā citiem dienastauriņiem, arī sīksamteņu sugu galvenās atšķiršanas pazīmes ir atrodamas spārnu apakšpusē. Taču, ja citām tauriņu grupām arī spārnu virspuses zīmējums ir gana svarīgs, tad sīksamteņiem virspuses zīmējums sugu noteikšanā nespēlē lielu lomu vienkārša iemesla dēļ – šie tauriņi miera stāvoklī spārnus gandrīz vienmēr tur sakļautus, kas nozīmē, ka praktiski vienīgā iespēja spārnu virspusi aplūkot dabā ir novērojot sīksamteņus lidojumā. To lidojums ir visai lēns, bet izteikti 'lēkājošs', kas ļauj tos samērā labi izsekot, lai pēc tam varētu apskatīt tuvāk.

Sīksamteņu kāpuri barojas ar dažādām graudzālēm – līdz ar to tie (izņemot varbūt purva sīksamteni) ir izteikti zāļainu biotopu apdzīvotāji. Daudzveidīgi pļavu biotopi, mežmalas, ceļmalas u.c. graudzālēm bagātas vietas ir tās, kur vasaras vidū būtu jādodas meklēt sīksamteņi.

Visas piecas sugas ir Latvijā bieži sastopamas un tikai viena suga – meža sīksamtenis – ir iekļauta īpaši aizsargājamo sugu sarakstā*.

Sugas aizsardzība Latvijā:

* MK noteikumi Nr.396 "Noteikumi par īpaši aizsargājamo sugu un ierobežoti izmantojamo īpaši aizsargājamo sugu sarakstu" 1., 2. Pielikums (14.11.2000.), saskaņā ar grozījumiem Nr.627, 27.07.2004.

NESAJAUKT

Ja sugai ir kāda līdzīga suga, tad šeit dots īss apraksts, kā to atšķirt.

Spārnu izpletums, mm

Sastopamība

Tauriņu dzīves cikls

Parastais sīksamtenis *Coenonympha pamphilus*

Visbiežāk sastopamais un 'visneizteiksmīgākais' no sīksamteniem.

NO VIRSPUSES

Spārnu virspuse vienkrāsaini salmu dzeltenoranžā krāsā. Lidojumā no visiem sīksamteniem izskatās visgaišākais.

NO APAKŠPUSES

Spārnu apakšpusē galvenais akcents ir apaļais plankums (melns ar baltu centru) uz priekšspārna pirms pelēkā gala [1], kas to uzreiz atšķir no citiem sīkstamteniem, kuriem spilgtāk krāsoti ir nevis priekšspārni, bet gan pakājspārni, kas šai sugai ir vienmērīgi pelēkā krāsā (kontrastē ar priekšspārnu oranžo pamattoni) ar neizteiksmīgu, viļņveidīgu, gaišāku šķērsjoslu centrālajā daļā [2].

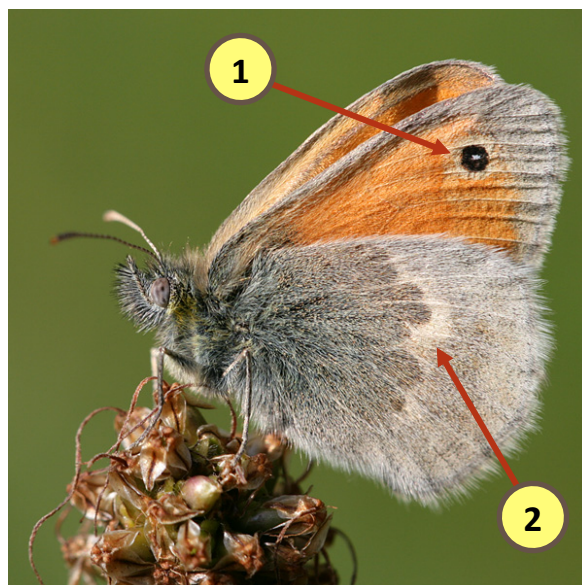

Foto: Uģis Piterāns

DZĪVES CIKLS Vienīgais no sīksamteniem, kam gadā attīstās divas paaudzes. Pirmās paaudzes tauriņi izšķīļas maija sākumā (visagrāk no sīksamteniem) un lido līdz jūnija beigām – jūlija pirmajām dienām. Otrās paaudzes tauriņi izlido jūlija beigās – augusta sākumā un lido līdz septembra vidum (visvēlāk no sīksamteniem). Pirmās paaudzes kāpuri uz barības augiem ir atrodamī no augusta līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz aprīlim, kad tie iekūņojas. Otrās paaudzes kāpuri atrodamī jūnijā un jūlijā, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuru barības augu klāstā ietilpst daudz graudzāles – aitu auzenes (*Festuca ovina*), smaržzālītes (*Anthoxanthum odoratum*), ciņusmilgas (*Deschampsia* sp.), skarenes (*Poa* sp.), sekstaines (*Cynosurus* sp.) u.c.

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo visdažādākos biotopus, kuros ir atrodamas graudzāles – dažādas pļavas, kāpas, mežmalas, ceļmalas utml. Sastopams sausākos biotopos kā citi sīksamtenī.

NESAJAUKT

ar purva sīksamteni, kas ir lielāks, ar gaišu šķērsjoslu pirms apaļā plankuma priekšspārna galā, un pakājspārnu ārmalā ir apaļu plankumiņu rinda (kas gan reizēm var būt samērā neizteikta); ar siena vēršacīti, kas arī ir izmēros acīmredzami lielāks, kam uz priekšspārna apakšpusē ir divi apaļie plankumi, un pakājspārna apakšpusēs centrālā daļa bez gaišākas joslas.

Spārnu izpletums 25–36 mm

Ļoti bieži

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Pieaudzis tauriņš												
Kāpurs												
Kūniņa												

Pļavas sīksamtenis *Coenonympha glycerion*

Viena no divām sīksamteņu sugām, kas lidojumā izskatās izteikti tumša.

NO VIRSPUSES

Tēviņiem spārnu virspuse ir tumši brūna, kas ir ļoti uzkrītoši pamanāma lidojumā – radot tumša tauriņa iespaidu. Mātītēm priekšspārni gaišāki (līdzīgāki citām sīksamteņu sugām), bet pakājspārni tumšāki.

NO APAKŠPUSES

Pakājspārnu apakšpuse ar sīksamteņiem raksturīgu apaļu plankumu un balta laukuma kombināciju. Apaļo plankumu krāsu kombinācija – balts/melns/balts. Tie izmēros samērā vienādi (nelieli) – vienīgi piektais plankums, skaitot no apakšas, mēdz būt mazāks vai pat var nebūt vispār. Baltais laukums pakājspārna centrālajā daļā samērā izteikts, bet neliels un mainīgas formas – nereti vidusdaļā pārtraukts [1]. Pakājspārna ārmala ar oranžu apmalīti [2]. Priekšspārna gals pelēks, parasti bez planuma un gaišākām joslām, taču reizēm mēdz būt neliels, apaļš plankums [3].

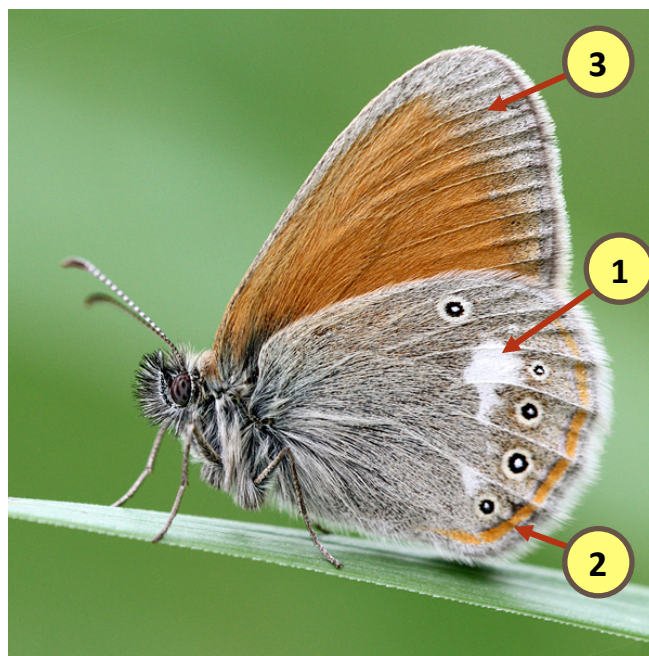

Foto: Uģis Piterāns

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Pieaugušie tauriņi izšķīļas jūnija sākumā un lido līdz jūlija vidum – beigām. Kāpuri uz barības augiem novērojami no augusta līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz maijam, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuru barības augu klāstā ietilpst dažādas graudzāles – ciņusmilgas (*Deschampsia* sp.), īskājes (*Brachypodium* sp.), parastās kamolzāles (*Dactylis glomerata*), auzenes (*Festuca* sp.), lācauzas (*Bromus* sp.) u.c.

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo dažādus biotopus, kuros ir atrodamas graudzāles – dažādas pļavas (bet ne pārāk sausas), mežmalas, ceļmalas, izcirtumi utml.

NESAJAUKT

ar citiem sīksamteņiem, kam priekšspārna gals ir ar plankumu. Īpatņus, kam tomēr arī ir šāds plankums nesajaukt ar: purva sīksamteni, kam pakājspārna ārmala bez oranžas maliņas; ar lauka sīksamteni, kam baltais laukums pakājspārna centrā ļoti liels un vienmēr labi izteikts; ar meža sīksamteni, kam apaļos plankumus veido krāsu kombinācija oranžs/melns/balts, un tie savā starpā saskaras.

Spārnu izpletums 32–36 mm

Bieži

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Pieaudzis tauriņš												
Kāpurs												
Kūniņa												

Purva sīksamtenis *Coenonympha tullia*

Lielākais no sīksamteniem, kas ir labi pamanāms arī tauriņam lidojot. Vienīgais augstajos purvos sastopamais sīksamtenis.

NO VIRSPUSES

Spārnu virspuse salmu dzeltenīgi oranžā krāsā – visai gaiša. Lidojumā pēc krāsojuma atgādina parasto sīksamteni.

NO APAKŠPUSES

Spārnu apakšpuses zīmējums samērā mainīgs – uz pakaļspārniem melno plankumu rinda var būt samērā labi izteikta, bet reizēm plankumi var praktiski nebūt redzami. Taču vienmēr plankumi ir visai mazi un no attāluma izskatās divkrāsaini – gaiši ar melnu centru (tuvumā parasti pats plankuma centrs ir balts uz melna fona). Gaišā šķērsjosla visai neizteikta, nereti pārtraukta – novietota tuvāk spārna malai [1]. Spārna ārmala tādā pašā krāsā kā spārna pamattonis [2]. Priekšspārna galā apaļš plankums zem kura mātītēm var būt kāds mazāks plankums. Pirms plankumiem vienmēr labi izteikta gaiša šķērsjosla [3].

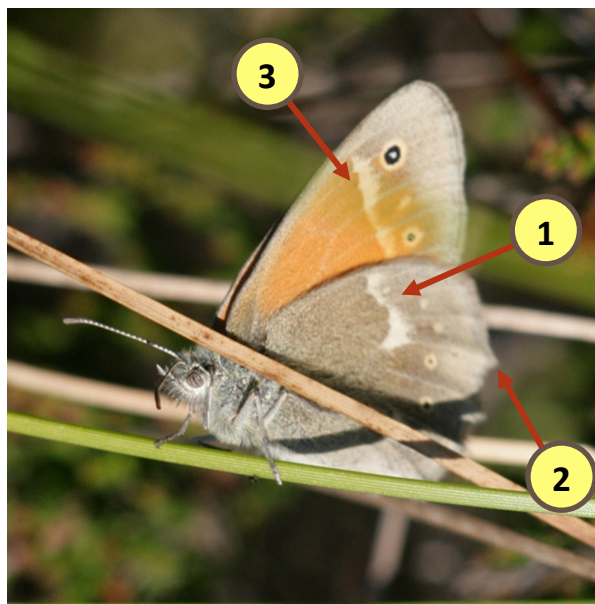

Foto: Uģis Piterāns

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Pieaugušie tauriņi izšķīļas jūnija sākumā un lido līdz jūlija vidum – beigām. Kāpuri uz barības augiem novērojami no augusta līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz maijam, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuru barības augu klāstā ietilpst dažādi purvu un mitru vietu augi – spilves (*Eriophorum* sp.), purva graudzāles, piemēram, zilganās molīnijas (*Molinia caerulea*), baltmeldri (*Rhynchospora* sp.) un dažādas grīšļu (*Carex* sp.) sugas.

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo dažādus purvainus un mitrus biotopus – galvenokārt augstos un zāļu purvus. Retāk slapjas un purvainas pļavas.

NESAJAUKT

ar parasto sīksamteni, kas ir izmērā mazāks, pakaļspārnu ārmalā nekad nav izteiktu apaļu plankumu rinda un pirms priekšspārna galā esošā plankuma nav gaiša šķērsjosla; ar pļavas sīksamteni, kam pakaļspārnu ārmala ir ar oranžu apmalīti, priekšspārnu gals biežāk bez melna plankuma, bet ja plankums ir, tad pirms tā nav gaišāka šķērsjosla.

Spārnu izpletums 30–40 mm

Samērā bieži – piemērotos biotopos

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Pieaudzis tauriņš												
Kāpurs												
Kūniņa												

Lauka sīksamtenis *Coenonympha arcania*

Košākais no sīksamteniem, kas ir pamanāms arī tauriņam lidojumā.

NO VIRSPUSES

Priekšspārni koši oranži ar tumšākiem galiem. Pakaļspārni tumšāk brūni – kontrastē ar gaišākajiem priekšspārniem. Kombinācijā ar košo spārnu apakšpusi, tauriņš lidojumā izskatās ļoti spilgts (salīdzinoši ar citiem sīksamteniem).

NO APAKŠPUSES

Pakaļspārnu apakšpusē raksturīgākā pazīme ir ļoti liels, izteiktais baltais laukums, kas sniedzas no vienas spārna malas līdz otrai [1]. Tas nekad nav vidusdaļā pārtraukts. Spārna priekšējo malu tas sasniedz starp diviem galējiem, apaļajiem plankumiem – tādējādi atdalot pašu galējo plankumu no pārējiem. Apaļie plankumi izskatās četrkrāsaini. Pakaļspārna ārmala ar oranžām un pelēkām joslām [2]. Priekšspārna gals oranžs ar apaļu plankumu, pirms kura ir gaiša šķērsjosla.

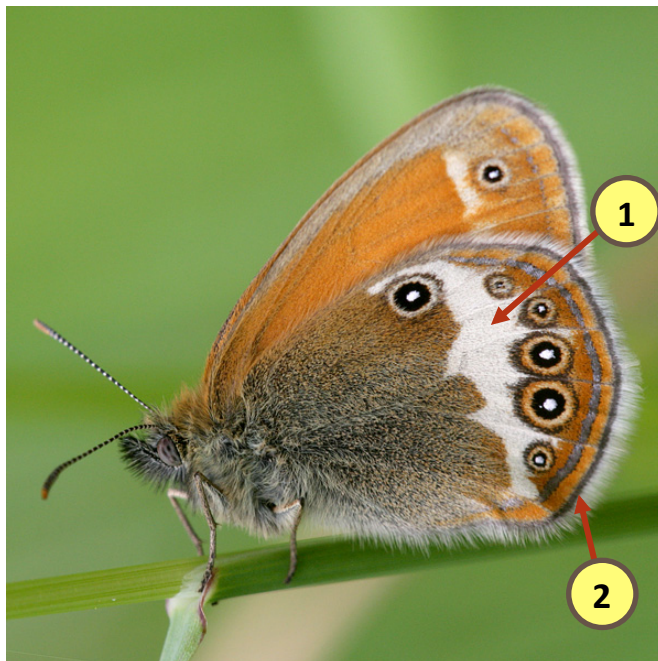

Foto: Uģis Piterāns

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Pieaugušie tauriņi izšķīļas jūnija sākumā un lido līdz jūlija vidum – beigām. Kāpuri uz barības augiem novērojami no augusta līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz maijam, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuru barības augu klāstā ietilpst dažādas graudzāles – nokarenās pumpursmilgas (*Melica nutans*), skarenes (*Poa* sp.), meduszāles (*Holcus* sp.) u.c.

BIOTOPS Tauriņi apdzīvo dažādus biotopus, kuros ir atrodamas graudzāles – bagātīgas pļavas, izcirtumus, mežmalas, ceļmalas utml.

NESAJAUKT

ar citiem sīksamteniem, kam pakaļspārna centrālajā daļā nekad nebūs tik liels un izteiksmīgs baltais laukums.

Spārnu izpletums 28–34 mm

Bieži

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Pieaudzis tauriņš												
Kāpurs												
Kūniņa												

Meža sīksamtenis *Coenonympha hero*

Aizsargājama suga!*

Tumšākais no sīksamteniem. Ļoti manīgs tauriņš, kas reti kad ļauj sev piekļūt tuvumā.

NO VIRSPUSES

Spārnu virspuse abiem dzimumiem ir tumši brūna, kā rezultātā lidojumā tauriņš izskatās ļoti tumšs. Vienīgais no sīksamteniem, kam apaļi plankumi ir arī spārni virspusē: 4–5 katra pakaļspārna ārējā malā, kurus var pamanīt tuvu lidojošiem tauriņiem.

NO APAKŠPUSES

Spārnu apakšpuses pamattonis tumšākais no visiem sīksamteniem – zeltaini brūns [1]. Pakaļspārna pamattonis sevišķi nekontrastē ar priekšspārnu pamattoni. Raksturīgākā pazīme ir apaļie plankumi pakaļspārnu ārmalā, kurus veido ļoti biezas līnijas krāsu kombinācijā – oranžs/melns/balts. Tie ir proporcionāli lieli un savstarpēji saskaras [2]. Baltā šķērsjosla pakaļspārna centrālajā daļā mainīga izmēra – parasti samērā labi izteikta, taču diezgan šaura. Spārnu ārmala oranža – tādā pašā krāsā kā apaļo plankumu ārējā josla. Priekšspārna ārējā mala izteikti oranža [3]. Spārna galā apaļš plankums pirms kura neizteiksmīga, gaiša šķērsjosla.

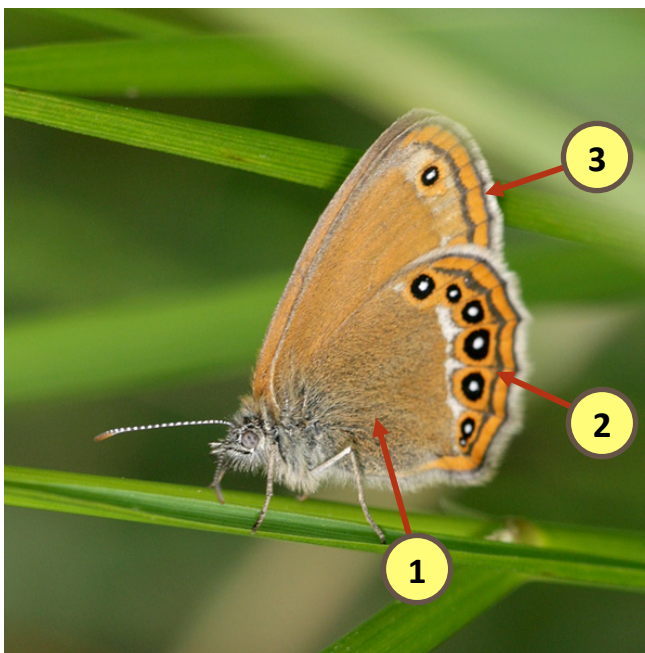

Foto: Uģis Piterāns

DZĪVES CIKLS Gadā attīstās viena paaudze. Pieaugušie tauriņi izšķīļas jūnija sākumā un lido līdz jūlija vidum – beigām. Kāpuri uz barības augiem novērojami no augusta līdz rudenim un pēc pārziemošanas līdz maijam, kad tie iekūņojas.

BARĪBAS AUGI Kāpuru barības augu klāstā ietilpst dažādas graudzāles – ciņusmilgas (*Deschampsia* sp.), nokarenās pumpursmilgas (*Melica nutans*), parastās kamolzāles (*Dactylis glomerata*), skarenes (*Poa* sp.) u.c.

BIOTOPS Sastopams dažādos biotopos, kur aug graudzāles – mitrās pļavās, zāļu purvos, izcirtumos, mežmalās u.c.

NESAJAUKT

ar lauka sīksamteni, kam baltais laukums pakaļspārna centrālajā daļā izteikti lielāks un pie spārna priekšējās malas nodala galējo apaļo plankumu no citiem plankumiem, savādāka apaļo plankumu krāsu kombinācija – to ārējā josla nav tādā pašā krāsā kā pakaļspārna ārmala.

Spārnu izpletums 26–34 mm

Samērā bieži

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Pieaudzis tauriņš												
Kāpurs												
Kūniņa												